

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПЕРШОГО ДОКОНСТИТУЦІЙНОГО ПЕРІОДУ ДОМЮНХЕНСЬКОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ПРО МІСЦЕ ЗАКАРПАТТЯ (ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ) В ЇЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ

БИСАГА Ю.М.

Які ж нормативні акти регулювали становище, положення Підкарпатської Русі після її входження на основі Сен-Жерменського договору до державно-правового поля Чехословаччини?

Такий документ був прийнятий у Празі 20 жовтня 1919 року. Це був «Генеральний статут про організацію та адміністрацію Підкарпатської Русі, приєднаної Паризькою конференцією до Чехословацької республіки» [1]. Документ вихолошено 16 листопада 1919р. в Ужгороді генералом Енноком – військовим диктатором цієї території, призначеним на основі рішення ради міністрів №2636/19 [2]. Стосовно дати проголошення документу ряд авторів вказують на 18 листопада 1919 р. [3]. Прийняттю цього акта передували складні переговори між Т.Г.Масариком (автором проекту), Г.Жатковичем, Е.Бенешом, А.Швеглюю (повіренним у справах Підкарпатської Русі) [4]. Документ складався з 4 розділів, які, у свою чергу, поділялися на статті та пункти. В цьому документі досить безсистемно було зібрано правові норми, які мали визначити державно-правове становище Підкарпатської Русі у складі ЧСР. У вступній частині відмічалось значення переговорного процесу між зацікавленими сторонами щодо вироблення взаємоприйнятних позицій по суті проблеми. У першому розділі в чотирьох статтях дослівно цитувалася друга глава (статті 10, 11, 12 та 13) з договору, підписаного в Сен-Жермені 10 вересня 1919 р. Тут йшлося про те, що Чехословацька республіка «дарує» найширшу автономію, яка не повинна порушувати принципів єдності Чехословацької держави. Звичайно, не слід забувати, що цей «дарунок» був зумовлений міжнародно-правовими зобов'язаннями Чехословаччини перед світовим співтовариством і відповідав нормам міжнародного права, визначеним у Сен-Жерменському договорі. Питання про кордони Підкарпатської Русі і демаркаційну лінію між Словаччиною та Підкарпатською Руссю викладено в другому розділі статуту. Оцінка пункту «а» цієї частини документу однозначно вказує на несправедливість Празького уряду у вирішенні територіального питання щодо Підкарпатської Русі. За таких умов до Словаччини мали відійти: а) Ужгород; б) Перечин, Кам'яниця, Дубриничі, Ставне; в) інші населені

пункти, розташовані на захід від залізничного полотна у напрямі Чоп-Ужгород-Ужок.

Питання про назву краю, мову викладалися в третьому розділі. Ця система питань етно-культурного характеру мала вирішуватися протягом певного часу створеною в майбутньому політико-правовою інституцією краю – автономним сеймом. А до його обрання «нехай вживається історична назва – Підкарпатська Русь». Питання мови представлено у другій статті третього розділу. В школах «народна мова буде мовою навчання, а також офіційною мовою взагалі, вивчення якої є обов'язковим». Як показала практика, уряд запровадив в установах Підкарпатської Русі чеську мову, хоча в аналізованому документі, який належить до перших передконституційних нормативних актів держави, що регулював державно-правовий статус краю в складі ЧСР, про цю мову як державно-офіційну, не говорилося [5].

У четвертому розділі йшлося про механізм управління краєм, основними елементами якого були призначений адміністратор, «автономна директорія» як дорадчий орган. Оцінюючи повноважні функції адміністратора краю, можна однозначно твердити, що управління краєм було сконцентровано в руках цієї посадової особи. В цій частині статуту передбачено шляхи розв'язання можливих непорозумінь, які можуть виникнути між такою колективною інституцією управління краєм як Директорія та призначеним Прагою адміністратором. В статуті говорилося, що конфлікт між Директорією та адміністратором мав вирішувати арбітр, яким був президент ЧСР, або якась інша посадова особа, ним призначена [6]. В цьому ж розділі йшлося про шляхи реалізації населенням Підкарпатської Русі їх політичних прав, створення законодавчої структури – сейму, про термін виборів до цього органу.

Детальний аналіз Генерального статуту дає підстави твердити, що між текстом його проекту і статутом, оголошеним генералом Енноком, існують певні розбіжності. Так, у проекті, зокрема, говорилося, що мовою навчання в школах, а також офіційною мовою в Підкарпатській Русі повинна бути «народна мова», а великоруська, у разі потреби, може бути введена у вищих класах середніх шкіл [7].

У зв'язку із змінами, внесеними з подання міністерства внутрішніх справ і санкціонованих урядом ЧСР, ця частина проекту не увійшла до офіційного тексту, який був оголошений диктатором Підкарпатської Русі – генералом Енноком. З цього випливає, що автори проекту Генерального статуту вбачали в Підкарпатській Русі «депозит», який з часом необхідно віддати Україні [8]. Слід зауважити, що при обговоренні проекту аналізованого документу зацікавленими сторонами його автори дійшли спільної думки, що питання судівництва теж входять до компетенції автономних органів краю. Але в тексті проголошеного статуту це положення не відбито і відповідно питання судівництва з компетенції автономних органів вилучено. Як згадував згодом один з активних учасників переговорного процесу відомий діяч Підкарпатської Русі Г. Жаткович, у «статуті» не знайшов відображення раніше погоджений статут Директорії та ряд інших пропозицій щодо автономії краю [9].

Вважаємо, що прийнявши в такому вигляді Генеральний статут уряд республіки однозначно порушив міжнародно-правові зобов'язання, які він брав на себе добровільно перед світовим співтовариством стосовно державно-правового влаштування Підкарпатської Русі у складі новоутвореної держави ЧСР, що випливало із Сен-Жерменського договору.

Уважне вивчення Збірника законів та розпоряджень ЧСР за досліджуваний період дає підста-

ви твердити, що Генеральний Статут у цьому джерелі права ЧСР не був опублікований [10]. Проте загальновідомою в теорії права тодішньої ЧСР була аксіома, за якою публікація державної ваги закону або іншого нормативного акту є необхідною умовою того, щоб він набрав чинності. Таким виданням, де публікувалися закони та інші нормативні акти ЧСР досліджуваного періоду, був Збірник законів та розпоряджень Чехословацької республіки. Оскільки це процедурне правило не дотримувалося, Генеральний статут юридично не був і не міг бути зобов'язуючим чинним нормативним актом. На наш погляд, цей документ мав декларативний, популістський характер. Він більше говорив про наміри уряду ЧСР у конкретному питанні, ніж про його вчинки. Цей документ був покликаний певною мірою розрядити обстановку в Підкарпатській Русі, а в міжнародному плані виконував функцію лакмусового папірця у ставленні міжнародного співтовариства, паризьких мирних гарантів, щодо внутрішньої політики ЧСР. Замість широкої автономії у Підкарпатській Русі було запроваджено у 1919-1922 роках військову диктатуру [11]. Отже, Генеральний статут як один із перших передконституційних актів був покликаний регулювати ситуацію в Підкарпатській Русі, він створив правовий стан, за яким адміністративно-розпорядчим шляхом своєрідно «розв'язувалися» міжнародно-правові зобов'язання Чехословацьчини про державно-правове влаштування краю у складі ЧСР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Archiv Masaryka T.G. v ČR: Fond - Podkarpatska Rus (1918-1920). K. č. 1; Див.: Кульчицький В.С., Настюк М.І., Ткач А.П., Ганчин В.Ю., Гіраль П.Ф. Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. - Львів, 1985. - С. 29.
2. Státní Ústřední archiv v Praze: Fond - Předsednictvo ministerské rady (1918-1919); Ганчин В.Ю. Політико-адміністративне становище Закарпаття в складі буржуазної Чехословацької Республіки...-Ужгород, 1970.-С. 80.
3. Див.: Химинець Ю. Закарпаття – земля Української держави. - Ужгород, 1991.-С. 40.
4. Archiv Masaryka T.G. v ČR: Fond - Podkarpatska Rus (1918-1920). K. č. 137.
5. Sobota E. Ústava republiky Československé. Sv. I. - Praha, 1926.-S. 132.
6. Archiv Masaryka T.G. v ČR: Fond - Podkarpatska Rus (1918-1920). K. č. 1.
7. Archiv Masaryka T.G. v ČR: Fond - Podkarpatska Rus (1918-1920). K. č. 137.
8. Kadlec K. Podkarpatska Rus. - Praha, 1920.- S. 26.
9. Zatkovic J. Expose... -Homestead, 1921.- S. 29.
10. Див.: Zbirka zakonu a narizení Československého státu (1918-1938).
11. Бисага Ю. М. Інститути держави і права в домюнхенській Чехословацьчині. - Ужгород, 1997. - 233 с.

RESUME

The analysis of normative-legal acts of the first preconstitutional period of premunkhen Chekhoslovak Republic about the place of Transcarpathia (Podkarpatska Rus) in its constitutionally legal field.

Bisaha J.M.

«General statute», one of the first systemic preconstitutional normative acts, called upon to regulate situation in Podkarpatskaya Rus, created the legal state, after which by administrative-efficient way internationally legal obligation of Czechoslovakia due to the constitutionally legal location of the State consisting of the first Czechoslovakian Republica.